

Русальний квіт

Євген Шморгун

Із полотна війне таємничою чарівністю місячного сяйва, тремкою тишею теплої літньої ночі. І заповнить уяву дивна дивина. Довго перед очима у сріблястому мареві хитатимуться дівочі постаті в білих сорочках до п'ят, з пишними розпущеними косами. І гойдатиме темна річкова гладінь великі блюдечка білих водяних лілій.

Художник Іван Миколайович Крамської назвав свою картину "Русалки", переповівши у ній мовою пензля давню слов'янську легенду про русальний квіт — латаття біле, або, як їх у нас частіше називають, білі водяні лілії, що обернулись на русалок.

Колись один з червневих тижнів у нас називали русальним. Існувало повір'я, що саме в ці дні русалки із білосніжних лілій стають "простоволосими дівами" і водять танки біля річок. А дівчата й хлопці тоді не ходили купатися поодиноці, щоб русалки не залоскотали. Наймарновірніші носили при собі стебла полину і любистку — це повинно було відлякувати русалок.

Особливо небезпечний так званий мавський Великдень — четвер русального тижня. У цей день дівчата й жінки навіть не працювали, щоб не розгнівити русалок. А вже про те, щоб у річці бовтатись, не могло бути й мови. Коли ж котрась змушена була ступити у воду, то мала обов'язково спершу кинути туди трохи полину. Проте вважалося, що й полин не допоможе, якщо на воді в цей час біло іскриться русальна квітка.

Мене нітрохи не дивує, що з усіх водяних квіток у цієї слава найдзвінкіша. Бо хіба ж не заслуговує вона того?!

Коли літнім ранком приходжу до тихого озерця, де на підрум'яненому сонцем плесі срібляться лілії, мене завжди охоплює якесь незвичайне почуття. Ніби в казку потрапив. І я справді ладен повірити, що це не квіти, а зорі нападали сюди вночі з небесної височини та так і залишилися на воді. Вірили ж колись північно-американські індіани, що латаття біле утворилося з іскор, які впали після зіткнення двох зірок. А зіткнулися зірки тому, що заперечалися, котра з них володітиме стрілою, яку пустив у небо один великий індіанський вождь.

Узагалі, мабуть, немає такої країни, де б не було легенд про білу водяну лілію. Звичайно, там, де вона росте.

В Італії, наприклад, поширена легенда про красуню Мелінду, яку вкрав болотяний цар-страховисько і одружився з нею. Від того шлюбу й народилося латаття біле, пелюстки якого нагадують колір обличчя Мелінди, а тичинки — золотаві коси красуні. Кожного року вкриває Мелінда трясовину квітами, нагадуючи своїй згорьованій матері, що вона жива, вічно юна і царює над болотом.

Через тисячоліття дійшла до нас стародавня грецька легенда про водяну німфу, яка палко покохала силача Геракла. Але той не відповів їй взаємністю, і німфа з горя

обернулася на квітку білої водяної лілії. Тому й досі наукова назва рослини — "німфа біла".

А знаменита одолень-трава наших предків, виявляється, теж є не що інше, як ця ж рослина. Тільки в давнину, за переказами, мала вона силу незрівнянну, перемагала всілякі недуги і нечисть. Відвар її нібито допомагав від зубного болю й отрути, а ще вважався "любовним напоєм" — пробуджував палкі почуття в серцях гордих красунь. Та найбільше вірили в одолень-траву купці, посли та інші мандрівні люди. Хто лагодився в дорогу, запасався цією травою і вимовляв такі слова: "Їду я в чисте поле, а в чистому полі росте одолень-трава. Одолень-трава! Не я тебе поливав, не я тебе породив; породила тебе мати сира земля, поливали тебе дівки простоволосі, баби-самокрутки. Одолень-трава! Здолай ти злих людей, щоб злого про нас не думали, поганого не мислили; віджени ти чародія, ябедника, Одолень-трава! Здолай мені гори високі, доли низькі, озера сині, береги круті, ліси темні, пеньки і колоди. Заховаю я тебе, одолень-трава, біля самого серця, на всій путі і на всій доріженьці".

Чого тільки не вигадували про цю квітку! Яких тільки забобонів про неї не було!

У середні віки біла водяна лілія стала незамінною рослиною для знахарів-шарлатанів. За її допомогою вони бралися лікувати будь-які хвороби. І для цієї мети квіти треба було збирати зовсім не так, як усі інші. Зривати їх належало в певні години, на ніч, при цьому щільно заткнувши вуха і звертаючись до квіток з ласкавими словами. І квітку треба було не зрізати, а зривати. Бо зрізане стебло почне кривавитися, і від цього людину стануть переслідувати тяжкі сни, а то й заманить безодня. Сушили квіти в тіні, біля північної хатньої стіни обов'язково висячими, бо в іншому випадку рослина втрачала силу.

А "лікували" то й узагалі оригінально: висушені квіти підвішували над ліжком хворого саме проти болючого місця...

Відійшли в минуле знахарі-шарлатани, а разом з ними канули у вічність і їхні незбагненні методи "лікування". Зате лишилася народна медицина, яка без знахарського "чаклування" мудро використовує ліки, наготовані для людини самою природою. Звичайно, не обійшла народна медицина своєю увагою й білої водяної лілії і використовує її значно успішніше, ніж те вдавалося знахарям-шарлатанам.

Послужлива нам'ять наших добрих дідусів і бабусь донесла до нас чимало дивовижних переказів і повір'їв про русальний квіт. Одне з тих повір'їв застерігає: квітку білої водяної лілії не слід приносити в дім, бо разом з нею до хати прийде і нещастя.

Здогадуюся: це дуже закохана в природу, далекоглядна і передбачлива людина придумала таке! Певно, любила усією душею це срібно-біле водяне диво і турбувалася про його збереження.

От і зронила першою з уст слова, які допомогли зберегти рослину для далеких нащадків, тобто для нас з вами.

І тепер, коли бачу, як стрімголов кидаються у воду запопадливі молодики, щоб мерщій зривати часто одну-єдину лілію, що не знати як ще уціліла, коли бачу зів'ялий

розтерзаний квіт у руках тих, хто повертається з річки, якось жаль стає, що старе повір'я нині уже забуте.

...Ось серед круглястих листків латаття ясніє велика біла квітка — усміхається сонцю, і сама аж промениться. Хто запримітить її — зупиниться, задивиться, замріється. І на мить одним уявиться похмурий замок із Шекспірового "Гамлета", усіяне лататтям озеро і божевільна Офелія у вінку з білих водяних лілій — вона, співаючи, повільно занурюється у воду, глибше, глибше, і ось уже тільки квіти плавають на поверхні... Іншим — дзвінкоголосі молоді гречанки, які сплітають з водяних лілій вінок для міфічної красуні Єлени в день її весілля з царем Менеласом. А ще іншим — Уля Громова, героїня з Краснодона. Пригадуєте початок "Молодої гвардії" Олександра Фадєєва? Дівчина захоплено милується русальною квіткою: "Ні, ти лиш поглянь, Валю, яке це диво! Розкіш! Наче вирізьблена... Адже вона не мармурова, не алебастрова, а жива, та яка холодна! І яка тонка, ніжна робота, — людські руки ніколи б так не зуміли. Поглянь, як вона спить на воді, чиста, строга, байдужа... А оце її відбиття у воді,— навіть і трудно сказати, яка з них краща, — а барви? Дивись, дивись, І вона ж не біла, тобто вона біла, але скільки одмін — жовтавих, трохи рожевих, якихось небесних, а всередині, з цією вологою, вона перлиста, просто сліпуча, — у людей-бо таких і барв, і назв нема!.."